

A photograph of a white wind turbine on the left side of the frame, with its blades extending across the sky. The background is a clear blue sky with a few wispy clouds and a blue ocean. In the lower right quadrant, a group of birds, likely terns, are flying over the water. The overall scene is bright and clear, suggesting a healthy and sustainable environment.

Programma Natuurversterking Noordzee

**Een gezonde en
duurzame Noordzee met
ruimte voor windenergie
en robuuste natuur**

Programma Natuurversterking Noordzee: een gezonde en duurzame Noordzee met ruimte voor windenergie en robuuste natuur

Dit plan van aanpak is een initiatief van het ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en is opgesteld door ECHT regie in transitie in opdracht van het projectteam Programma Natuurversterking Noordzee van het ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Juni 2022

Aan dit plan van aanpak hebben meegeschreven:

Erwin Coolen
Suuz Kamper
Olivier Amersfoort
Joren Room

De opdrachtgever is projectteam programma Natuurversterking Noordzee van het ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat:

Jeroen Vis
Susan Spieksma
Eva Varkenvisser
Florentine van der Wind
Maike Brinksma

De volgende partijen zijn geconsulteerd: TKI Wind op Zee, Visserij Innovatie Netwerk, Natuur en Milieu, Stichting de Noordzee, Nederlandse WindEnergie Associatie, Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland, ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij, het ministerie van Infrastructuur & Waterstaat en de CoP Noordzee.

Samenvatting

De energietransitie is in volle gang: de komende jaren worden er veel windparken op de Noordzee ontwikkeld. Dit is van groot belang, want een snelle overgang naar duurzame energiebronnen is hard nodig om verdere klimaatverandering tegen te gaan. Daarom heeft het kabinet de ambitie om het opgestelde vermogen aan windenergie op de Noordzee te verhogen naar 21,7GW rond 2030. Windenergie draagt bij aan het behalen van de klimaatdoelstellingen (SDG13), maar heeft tegelijkertijd een effect op de ecologie van de Noordzee (SDG 14). Het beschermen van de Noordzee alleen is niet voldoende. Extra inspanningen om de natuur te versterken zijn noodzakelijk om de effecten van de jarenlange menselijke verstoring en het bijhorende biodiversiteitsverlies teniet te doen. Er is een voorwaardelijkheid: om de schaa sprong van windenergie op de Noordzee te realiseren, moet de ecologische ruimte worden versterkt. **We kunnen niet wachten, haast is geboden!**

Dit belang wordt gezien bij de verschillende stakeholders in het Noordzeeoverleg. In 2020 hebben zij samen met de Rijksoverheid het Akkoord voor de Noordzee gesloten om, met stevig maatschappelijk eigenaarschap, de visie, ambitie en keuzes in het Noordzeebeleid te waarborgen voor de lange termijn. De basis voor de beleidsvoornemens zijn in het Programma Noordzee 2022-2027 uitgewerkt. **Het versterken van de ecologische draagkracht van de Noordzee is essentieel om zowel de klimaatdoelstellingen als natuurambities te halen.**

Het Programma Natuurversterking Noordzee beoogt dat door het vroegtijdig nemen van natuurversterkingsmaatregelen waardoor de natuur en het milieu van de Noordzee minder onder druk komen te staan. Hierdoor kan de noodzakelijke energietransitie sneller en met minder risico's verder ontwikkelen. Het programma De Rijke Noordzee heeft dezelfde dubbeldoelstelling en is hier al een aantal jaar succesvol mee bezig. Omwille van een snelle en efficiënte start is onze aanbeveling om het programma De Rijke Noordzee als basis te gebruiken voor het programma. Hiermee draagt het Programma Natuurversterking Noordzee vanaf de start direct bij aan het doel om de voorwaardelijke ecologische ruimte te creëren voor windenergie op de Noordzee zoals vastgelegd in het Akkoord voor de Noordzee.

Op dit moment wordt er via verschillende programma's zoals WOZEP en MONS al gewerkt aan het opdoen van ecologische kennis ten aanzien van de effecten van de energietransitie. Deze kennis wordt ingezet om de noodzakelijke mitigerende maatregelen uit te denken en te implementeren. Nadeel van deze programma's is het onvoldoende snel kunnen schakelen en acteren, mede omdat wetenschappelijke onderzoeken nu eenmaal een langlopend proces zijn en de uitkomsten lang op zich kunnen laten wachten. Gezien de opgave voor een robuustere Noordzee moeten we dit voor het Programma Natuurversterking Noordzee voorkomen. Het Programma Natuurversterking Noordzee bouwt voort op bestaande onderzoeksprogramma's en beleidsinitiatieven die betrekking hebben op de Noordzee en zet nadrukkelijk in op tijdige, anticiperende natuurversterkingsmaatregelen.

Op basis van de ecologische opgaven zijn drie werksporen gedefinieerd. Het programma is ingericht om snel te kunnen schakelen tussen onderzoek en praktijk. Op basis van de opgaves voor klimaat en ecologie, zijn de drie werksporen als volgt:

Werkspoor 1: Ontwikkelingen van effectieve beleidsperspectieven op basis van kennis, monitoring en aanvullend onderzoek.

Werkspoor 2: Concrete acties uitwerken, experimenteren, innoveren en zorgdragen voor de uitvoering.

Werkspoor 3: De ecologische opgave in de internationale context plaatsen en noodzakelijke internationale samenwerkingen aangaan.

Het doel is om op basis van werkspoor 1 te identificeren hoe een effectieve schakeling tussen kennis en beleid kan worden gemaakt. In werkspoor 2 worden pilots van concrete acties uitgewerkt, worden acties uitgevoerd en wordt contact met uitvoeringsactoren gezocht. Het creëren van voldoende internationale ecologische ruimte hangt ook af van andere landen en gebruikers van de Noordzee. In werkspoor 3 van het Programma Natuurversterking Noordzee wordt onderzocht wat de mogelijkheden zijn om meer sturing te geven op internationale samenwerking om zo meer ecologische ruimte te realiseren. Er zijn al internationale samenwerkingen waar we bij aan zullen sluiten zoals OSPAR, KRM, Natura2000, CEAF; UK DEfra's Offshore Wind Enabling Actions Programme; OCEANA en de Offshore Renewable Energy Strategy die aangeven dat er mogelijkheden zijn om met buurlanden samen na te denken over de mogelijke routekaarten, kavelbesluiten van windenergie en de ecologische ruimte. Ook wordt het effect van het beleid van REPowerEU meegenomen, waar het "overriding principle" mogelijk implicaties heeft.

Om bovenstaande opgaven te realiseren is het van groot belang dat er voor een juiste organisatiestructuur wordt gekozen. Voorwaarden voor het Programma Natuurversterking Noordzee is het onafhankelijk en zelfstandig kunnen opereren, snel kunnen schakelen en aan kunnen gaan van samenwerkingen binnen een vooraf vastgesteld mandaat, voldoende capaciteit, het borgen van de ministeriële verantwoordelijkheid en de juridische haalbaarheid. Het Programma Natuurversterking Noordzee kijkt verder dan de opgave van de individuele ministeries van waaruit gewerkt wordt. Concrete knelpunten moeten worden opgetild naar een hoger (ministerie-overstijgend) niveau, maar gelinkt blijven aan de beleidsdoelen.

Binnen de projectorganisatie is er één programmadirecteur, een stuurgroep, een adviesraad en een wetenschappelijke raad. Uiteraard is er interactie met het Noordzeeoverleg dat uitvoering geeft aan het Akkoord voor de Noordzee tot 2030. Echter, de invloed en keuzes van het Programma Natuurversterking Noordzee zijn gericht op nog langere termijn.

Er is één programmadirecteur, één aanspreekpunt voor het team en opdrachtgever zodat duidelijk is wie er (eind)verantwoordelijk heeft. Er is helderheid in bevoegdheden. Dit voorkomt het niet nemen van beslissingen omdat er op elkaar wordt gewacht. Hierdoor is er geen risico op afschuiven van verantwoordelijkheden. Dit voorkomt ruis op de lijn. Er is een duidelijke koers. De programmadirecteur is onafhankelijk van de opdrachtgever(s). De programmadirecteur legt verantwoording af aan de stuurgroep van de gekozen organisatiestructuur en entiteit. De programmadirecteur en de stuurgroep worden bijgestaan door een adviesraad en een

wetenschappelijke raad die hen gevraagd en ongevraagd adviseert over de ontwikkelingen, prioriteiten én opschaling. De leden van de onafhankelijke adviesraad bestaan uit stakeholders van het Noordzeeoverleg. De wetenschappelijke raad bestaat uit top wetenschappers (NL, BE, DE, DK, UK) die zich bezighouden met de (grensoverschrijdende) Noordzee.

De officiële start van het programma Natuurversterking Noordzee is beoogd op 1 januari 2023 en heeft een looptijd tot 2030. Vanuit de overheid is er budget voor het programma Natuurversterking Noordzee gealloceerd. Voordat het programma officieel van start gaat zal er al zullen er diverse workshops worden gehouden om onder andere de doelstellingen, knelpunten en acties SMART te definiëren. Het budget en beleid past in de recente beleidsbrieven van de coördinerend minister voor Energie & Klimaat, waarin verwezen wordt naar procesgelden om de ambitieuze klimaatdoelen te behalen en ook wordt opgeroepen om energie en natuurplanning voor de Noordzee samen, langjarig en met Europese blik te realiseren. De Esbjerg verklaring (mei 2022) is een recent voorbeeld en onderbouwt ook het belang.

Zoals eerder aangegeven is het **belangrijk om snel te starten** met het daadwerkelijk uitvoeren van concrete acties. De uitrol van wind op zee is in volle gang dus moet er vaart gemaakt worden met het creëren van de benodigde ecologische ruimte ten behoeve van de wind op zee doelstellingen.

Ons advies is om het gesprek aan te gaan met het bestaande programma De Rijke Noordzee en samen met dit programma een vliegende start te maken. Daarnaast is het advies gelijktijdig te starten met het opzetten van een nieuwe **TKI Noordzee** die naast **natuur** en **energie** ook een plaats heeft voor **voedsel**. Het bestuur van deze nieuwe stichting heeft hierbij de rol van stuurgroep.

Het opzetten van een nieuwe TKI kost tijd. Wanneer de organisatie en oprichting van TKI Noordzee in 2024 een feit is kan het Programma Natuurversterking Noordzee hierin worden ondergebracht. Een vervolgstap is het mogelijke onderbrengen van MONS, Wozep en VIN waarmee we naast natuur en energie ook voedsel toevoegen en daarmee de stap maken naar een **duurzame blauwe economie**.

Afkortingen

GMT	Goede milieutoestand
GW	Gigawatt
KRM	Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie
MONS	Monitoring Onderzoek Natuurversterking Soortbescherming
NOVI	Nationale Omgevingsvisie
NWP	Nationaal Water Programma 2022-2027
NZA	Noordzeeakkoord
NZO	Noordzeeoverleg
OSPAR	Oslo Paris Agreement
KEC	Kader Ecologie en Cumulatie
PPS	Publiek Private Samenwerking
SDG	Sustainable Development Goals
SDG13	Sustainable Development Goal Klimaatactie
SDG14	Sustainable Development Goal Leven in het Water
SDG15	Sustainable Development Goal Leven op land
SMART	Specifiek Meetbaar Acceptabel Realistisch Tijdgebonden
TKI	Topsector Kennis en Innovatie
VAWOZ	Verkenning Aanlanding Wind Op Zee
WOZEP	Windenergie Op Zee Ecologisch Programma
WS	Werkspoor
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea

Inhoud

Samenvatting	3
Definities	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Afkortingen.....	6
Introductie.....	8
1. Situatieschets	9
Uitrol wind op zee 2030	10
Een gezonde Noordzee.....	12
2. Programma Natuurversterking Noordzee	15
Opgave	15
Voortbouwend op bestaande Noordzee programma's.....	15
Werksporen.....	16
Werkspoor 1.....	17
Werkspoor 2.....	17
3. Organisatie	19
Projectteam Organisatie.....	19
Stuurgroep	20
Projectteams	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Adviesraad	21
Wetenschappelijke raad.....	22
Samenwerking.....	22
De Organisatiestructuur	23
Governance	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Algemene governance.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Project governance	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
4. Planning	26
Voorbereiding	26
Werkspoor 1: ontwikkeling beleidsperspectieven, kennis, monitoring en onderzoek	28
Werkspoor 2: uitwerken concrete acties, experimenteren en implementeren	30
Werkspoor 3: internationale samenwerking	32
Tijdslijn	33
5. Budget.....	36
6. Bijlagen	37
Bijlage I: Organisatiestructuur	37
Optie : Optie Co-Creatie	37
Optie 2: Matrix organisatie aangestuurd (LNV en EZK).....	37
Optie 3: Visserij Innovatie Netwerk (VIN).....	37
Optie 4: TKI organisatie structuur.....	37
Optie 5: Zelfstandige entiteit.....	38
Bijlage II: Gealloceerde budgetten overheid.....	38

Introductie

De Energietransitie is in volle gang: de komende jaren worden er veel windparken op de Noordzee ontwikkeld. Dit is van groot belang, want een snelle overgang naar duurzame energiebronnen is hard nodig om verdere klimaatverandering tegen te gaan. Daarom heeft het kabinet de ambitie het opgestelde vermogen aan windenergie op de Nederlandse Noordzee te verhogen naar 21,5 gigawatt (GW) rond 2030. Windenergie draagt bij aan het behalen van de klimaatdoelstellingen (SDG 13), maar heeft tegelijkertijd een effect op de ecologie van de Noordzee (SDG 14). Omdat we niet alleen te maken hebben met een klimaatcrisis maar ook met een biodiversiteitscrisis moeten negatieve effecten zoveel als mogelijk voorkomen worden en moeten positieve effecten maximaal benut worden. Daarom valt de noodzaak van een overgang naar duurzame energie samen met de noodzaak om het ecosysteem van de Noordzee te herstellen. De Noordzeenatuur staat onder toenemende druk. Niet alleen door twee eeuwen intensief gebruik en klimaatverandering, maar ook vanwege steeds grotere maatschappelijke wensen om de Noordzee te gebruiken en benutten. Om de versnelde ontwikkeling van windenergie op zee op een verantwoorde manier te kunnen realiseren is het noodzakelijk om de natuur van de Noordzee te versterken.

Gezien de verarmde staat van de natuur van onze Noordzee is bescherming alleen niet voldoende. Extra inspanningen om de natuur te versterken zijn noodzakelijk om de effecten van de jarenlange menselijke verstoring en het bijhorende biodiversiteitsverlies teniet te doen. Dit belang wordt erkend bij de verschillende stakeholders in het Noordzeeoverleg. Zij hebben in 2020 samen met de Rijksoverheid het Akkoord voor de Noordzee (NZA) gesloten om, met stevig maatschappelijk eigenaarschap, de visie, ambitie en keuzes in het Noordzeebeleid te waarborgen voor de lange termijn. Dit Noordzeeakkoord (NZA) brengt met afspraken over keuzes en beleid de strategische opgaven voor de energietransitie (uit het Klimaatakkoord), natuurherstel en een gezonde toekomst voor visserij op de Noordzee concreet en langdurig met elkaar in balans. Het NZA vormt, samen met de internationale beleidsontwikkelingen en de NOVI, een duidelijke oriëntatie op een toekomstbeeld van de Noordzee waarin intensief gebruik samengaat met herstelde natuurwaarden en een robuust ecosysteem. De basis voor de beleidsvoornemens zijn in het Programma Noordzee 2022-2027 uitgewerkt. Het Rijk zet in op een goede balans tussen drie grote transitie naar respectievelijk hernieuwbare energie, duurzame mariene voedselproductie en een hersteld en robuust Noordzee ecosysteem.

Het versterken van de ecologische draagkracht van de Noordzee is essentieel om zowel de klimaatdoelstellingen als natuurambities te halen. De Noordzeenatuur voldoet nog niet aan de gestelde nationale doelen en in de huidige situatie bestaat er onvoldoende draagkracht om op een duurzame manier de benodigde ontwikkeling van windenergie op de Noordzee te realiseren. Het Programma Natuurversterking Noordzee richt zich op dit knelpunt. Centraal in dit programma staat de identificatie van- en anticiperen op knelpunten, nu en in de toekomst, om vervolgens actiegericht te werken aan natuurversterking. Onderdelen van het programma zijn het ontwikkelen van beleidsperspectieven, kennis, monitoring en het verkennen van aanvullend onderzoek en concrete acties uitwerken, experimenteren en zorgen voor implementatie. Daarnaast is het van belang de ecologische opgave in de internationale context te plaatsen, alsook het aangaan van noodzakelijke internationale allianties.

1. Situatieschets

Het behalen van de klimaatdoelstellingen (SDG 13) zoals afgesproken in het Parijsakkoord is een belangrijke opgave. Het verduurzamen van ons energiesysteem speelt daarbij een belangrijke rol. Dit wordt onder andere ingevuld door het ontwikkelen van windparken op de Noordzee. Met de nieuwe plannen voor meer wind op zee en een versnelde transitie naar waterstof zal het ruimtebeslag en de effecten van windparken op zee enorm toenemen. Dit is een ingrijpende opgave die ook effect heeft op de ecologie van de Noordzee.

Ecologische opgaven kunnen niet afzonderlijk door elk Noordzeeland worden opgelost. Mede om die reden verplicht de KRM de EU-lidstaten tot een regionale aanpak. Er zijn al internationale samenwerkingen: OSPAR, KRM, Natura2000, CEAF, UK DEfra's Offshore Wind Enabling Actions Programme, OCEANA en de Offshore Renewable Energy Strategy die aangeven dat er mogelijkheden zijn om met buurlanden samen na te denken over de mogelijke routekaarten, kavelbesluiten van windenergie en de ecologische ruimte.

In het Klimaatakkoord en het Noordzeeakkoord is afgesproken om "Een gezonde en duurzame Noordzee te waarborgen, waarbinnen plek is voor beschermde natuurwaarden, een duurzame visserij en voldoende ruimte voor windparken op zee om te voldoen aan de Nederlandse invulling van het Parijsakkoord". In Nederland hebben we het Noordzeeoverleg (NZO) waarin alle spelers elkaar vinden aan de gesprekstafel en samen deze balans tussen natuur, voedselvoorziening en energie zoeken zoals afgesproken in het Akkoord voor de Noordzee (NZA).

De Noordzee is een van de drukst gebruikte zeeën ter wereld. Nu al bestaat er grote spanning tussen natuur, voedselvoorziening en energie. Het Klimaatakkoord zal de komende decennia leiden tot een forse groei van het aantal windparken op de Noordzee. Juist omdat de druk op de Noordzee toeneemt is extra inspanning gevraagd om de kwaliteit van het ecosysteem (waaronder biodiversiteit) te beschermen én te verbeteren. De Noordzee kenmerkt zich door grote dynamiek. De complexiteit van het ecosysteem, wijzigingen in diversiteit (onder andere door klimaatverandering) en menselijke interventies op de Noordzee maken dat er beperkt inzicht bestaat in de gevolgen van maatregelen binnen en tussen de transities. We weten op onderdelen nog onvoldoende van de werking van het ecosysteem en de mogelijke effecten van de transities die zich zullen voltrekken. Daarom zijn er afspraken gemaakt in het NZA over een belangrijke intensivering van de monitoring en het wetenschappelijk onderzoek op de Noordzee.

Het is een gegeven dat de doorgroei van windenergie op de Noordzee invloed heeft op de ecologische draagkracht. Hierbij speelt zowel de uitrol van windenergie op het Nederlandse deel als dat van de buurlanden op de Noordzee een rol, samen met de ecologische impact van andere Noordzee gebruikers. De Esbjerg declaration (mei 2022) is getekend door 4 landen: Denemarken (Mette Frederiksen), Duitsland (Olaf Scholz), België (Alexander de Croo) en Nederland (Mark Rutte). De toezeggingen van deze landen tellen op tot 65 GW in 2030 en ten minste 150 GW in 2050. Daarnaast wordt het belang van interconnecties (4 concrete kunstmatige eilanden) benoemd. Er is een voorwaardelijkheid; om de schaa sprong van windenergie op de Noordzee te realiseren moet de ecologische draagkracht worden versterkt. Voor concrete maatregelen zijn een duidelijke visie en SMART doelstellingen noodzakelijk. Ook medegebruik, circulariteit en de Duurzame Blauwe

Economie, zowel nationaal als internationaal, moet meegewogen worden in het bepalen van de ecologische ruimte.

Nederland plaatst haar visie, ambities en opgaven voor de Noordzee nadrukkelijk in een internationale context. Internationale visie- en beleidsontwikkeling geeft in belangrijke mate richting aan het nationale beleid en beheer in het Programma Noordzee 2022-2027. Mondiaal zijn het VN-Biodiversiteitsverdrag en de VN-Sustainable Development Goals (SDG's) van belang, waarbij vooral SDG 14 zich specifiek richt op het mariene ecosysteem. Daarnaast zijn SDG 13 (klimaatactie) en het bijbehorende VN-Klimaatakkoord van Parijs uit 2015 van groot belang. Ook UNCLOS (Convention on the Law of the Sea) hamert op het belang van het herstellen en beschermen van mariene ecosystemen.

Op regionaal niveau is er het OSPAR-verdrag, wat richting geeft aan het beschermen van het zeemilieu tegen verontreinigingen en andere negatieve effecten van menselijke activiteiten. In vrijwel alle internationale beleidskaders worden de ecosysteembenadering en het voorzorgsbeginsel gerespecteerd; twee principes die daarmee ook leidend zijn voor het duurzaam beheer van de Noordzee.

Uitrol wind op zee 2030

De komende jaren zullen er veel windparken gebouwd worden in de Noordzee. Het Nederlandse Klimaatakkoord spreekt van de 'Green Powerhouse Noordzee', waardoor energiewinning in het ruimtebeslag op de Noordzee dominantier wordt. Dit is een maatschappelijke keuze zodat kan worden voldaan aan de doelstellingen van het Parijsakkoord. Dat is een enorme opgave; momenteel (2022) hebben windparken in de Nederlandse Noordzee een capaciteit van 2,5 GW. De originele wind op zee routekaart 2030 uit 2018 geeft ruimte voor in totaal 11 GW aan wind op zee in 2030. In maart 2022 is er aangekondigd door het kabinet dat er drie nieuwe gebieden zijn aangewezen voor windparken op zee. Daarnaast zijn twee eerder aangewezen gebieden herbevestigd. Deze vijf gebieden zijn samen goed voor 10,7 GW aan extra windenergie. Hierdoor wordt de totale geplande capaciteit voor wind op zee verdubbeld naar ongeveer 21,5 GW rond 2030. De gebieden die hiervoor zijn aangewezen in de Nederlandse Noordzee zijn weergegeven in figuur 1.

2019 <1GW (0,23% van de ruimte (circa 133 km²)) 2030 21,5 GW (4,5% van de ruimte (circa 2.600 km²)) (21 (4,5%

Figuur 1: in maart 2022 is er aangekondigd door het kabinet dat er drie nieuwe gebieden zijn aangewezen voor windparken op zee, en daarnaast zijn twee al aangewezen gebieden bevestigd. Deze gebieden zijn samen goed voor een extra 10 GW windenergie boven op de geplande routekaart 2030 van 11,5GW. Tussen 2030 -2050 groeit het geïnstalleerde vermogen naar tussen de 38GW en 72GW, wat overeenkomt met 7,5% tot 13,4% ruimtebeslag door windparken op de Nederlandse Noordzee.

Doelstellingen Wind op Zee

Om de Klimaatdoelstellingen te behalen zijn er verschillende meetbare doelen vastgesteld voor 2023, 2030 en 2050. Deze doelen zijn op te splitsen in doelen om bepaalde hoeveelheden duurzame energie op te wekken op zee en in doelen om een gezonde Noordzee te realiseren. Vanuit de doelstellingen wind op zee werken we vanuit programma Natuurversterking Noordzee volgens 3 scenario's:

- 2030 21,5 GW (ruimtebeslag van de windparken op de Noordzee 4,5%)¹
- 2050 38 GW (ruimtebeslag van de windparken op de Noordzee 7,5%)¹
- 2050 72 GW (ruimtebeslag van de windparken op de Noordzee 13,4%)¹

Een gezonde Noordzee

De wet Natuurbescherming is een uitwerking van de EU-vogelrichtlijn en habitatrichtlijn en stelt duidelijke randvoorwaarden om het ecosysteem van de Noordzee te beschermen. Met het Programma Noordzee 2022-2027 (integraal onderdeel van het Nationaal Water Programma (NWP) 2022-2027) stelt het Rijk de kaders vast voor het ruimtelijk gebruik van de Noordzee in relatie tot de toestand van het mariene ecosysteem en voor het beleid gericht op het verbeteren van de milieutoestand. Vanuit de Europese Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) is Nederland verplicht maatregelen te nemen om in 2020 de 'Goede Milieutoestand' te halen en te behouden. Nederland voldoet, net als de overige EU-lidstaten, voorsnog echter niet aan de KRM-richtlijnen. Zoals beschreven staat in het programma Noordzee 2022-2027 is de Noordzee een ondiep en voedselrijk gebied, een habitat voor zeezoogdieren, een kraamkamer voor vissen en belangrijk als trekroute, foerageer- en overwinteringsgebied voor vele soorten waaronder vogels. De vervuiling van het mariene milieu is in de afgelopen decennia afgenomen. De omvang van commerciële visbestanden groeit en de populaties van zeezoogdieren nemen toe terwijl de introductie van niet inheemse soorten is verminderd. Hoewel dit positieve ontwikkelingen zijn neemt dit alles echter niet weg dat het ecosysteem van de Noordzee onder druk staat. De goede milieutoestand is nog niet behaald. De goede milieutoestand bestaat uit elf descriptors (tabel 1) met bijbehorende criteria waarmee kan worden beoordeeld in welke mate de goede milieutoestand is bereikt.

Tabel 1 goede milieutoestand descriptors uit de Mariene Strategie (KRM)

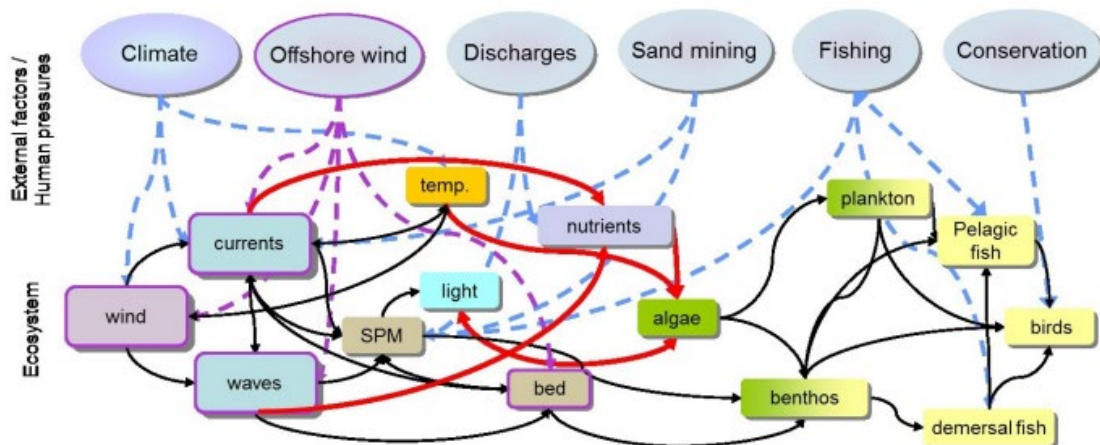
D 1 - Biodiversiteit (vogels, vissen, zeezoogdieren)	D 7 - Hydrografische eigenschappen
D 2 - Niet-inheemse soorten (exoten)	D 8 - Vervuilende stoffen
D 3 - Commerciële vis, schaal- en schelpdieren	D 9 - Vervuilende stoffen in vis en visproducten
D 4 - Voedselwebben	D10 - Zwerfvuil
D 5 - Eutrofiëring	D11 - Toevoer van energie, waaronder onderwatergeluid
D 6 - Integriteit van de zeebodem (habitats)	

De Europese Commissie heeft aanvullend de European Green Deal gepresenteerd met opgaven voor natuur. Hierin wordt ook de Europese biodiversiteitsstrategie (EBS) gepresenteerd.

Toenemend gebruik Noordzee

De druk op het ecosysteem van de Noordzee wordt deels veroorzaakt door de gevolgen van menselijke ingrepen en activiteiten uit het verleden, en deels door de toenemende intensivering van gebruiksfuncties zoals windenergie, scheepvaart, visserij, zandwinning, olie- en gaswinning en recreatie¹. Deze drukfactoren vormen, zoals te zien is in figuur 2, een causaal netwerk dat effect heeft op fysieke factoren zoals wind, golven en stroming tot de abiotische en biologische componenten waaruit het Noordzee-ecosysteem bestaat. De productie van windenergie neemt een bijzondere positie in omdat dit type gebruik juist bijdraagt aan het behalen van mondiale, Europese en Nederlandse CO₂-reductiedoelstellingen.

Figuur 2: een versimpelde schematische weergave van het causaal netwerk voor beoordeling van grootschalige offshore windparkeffecten op het (zuidelijke) Noordzee-ecosysteem waarbij de rode lijnen de ecologische impact aangeven²

De ontwikkeling van windparken op zee is alleen mogelijk binnen de beschikbare ecologische ruimte en het daarbij te hanteren voorzorgbeginsel. Bij het bepalen van de ecologische effecten van windparken in de nieuwe windenergiegebieden tot 2030 is gebleken dat voor de meeste soorten en Natura 2000-gebieden de ontwikkeling van 10,7 GW aan windparken mogelijk is binnen de ecologische ruimte.³

Vanuit het Wind op Zee ecologisch programma (WOZEP) – uitgevoerd door Rijkswaterstaat – wordt onderzoek gedaan naar de ecologische effecten zoals habitatverlies, aanvaringen met vogels en effecten van onderwatergeluid van windenergie op zee op beschermde soorten. Daaruit volgen risico's waarop wordt geacteerd door bijvoorbeeld voorwaarden op te nemen in kavelbesluiten. Zo zijn er wettelijke grenzen gesteld aan heigeluid en draaien, indien mogelijk, de wieken bij massale vogeltrek langzamer.

Onderdeel van het NZA is een grootschalig ecologisch onderzoeksprogramma genaamd MONS (Monitoring Onderzoek Natuurversterking Soortenbescherming), dat helpt om alle nieuwe

¹ Programma Noordzee 2022-2023

² <https://www.noordzeeloket.nl/en/functions-and-use/offshore-wind-energy/ecology/offshore-wind-ecological-programme-wozep/reports-on-ecosystem-research/@211705/assessment-system-0/>

³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/03/18/bijlage-programma-noordzee-2022-2027#:~:text=Het%20Programma%20Noordzee%202022%2D2027,Nationaal%20Water%20Programma%202022%2D2027.>

ontwikkelingen bij te benen. Er moet echter wel ruimte zijn om onderzoeksresultaten mee te nemen in de verdere opschaling van windparken op de Noordzee, want het totaaleffect van de grootschalige uitrol van windparken op het ecosysteem van de Noordzee vraagt om continu langjarig onderzoek en monitoring.

Omdat bodemberoerende visserij binnen windparken (nog) niet is toegestaan zijn er mogelijkheden voor herstel van de bodemstructuur en bodemsoorten. Daarnaast ziet men dat de fundaties van windmolens op de zeebodem ook kansen bieden voor het creëren van oesterriffen, een verdwenen habitat. Ook de 'natuurinclusief bouwen' projecten die momenteel in meerdere windparken worden uitgevoerd laten positieve effecten zien in toename van de biodiversiteit.

Doelstellingen gezonde Noordzee

Om de verschillende doelstellingen met betrekking tot een gezonde Noordzee te behalen zijn er verschillende wetten vastgesteld en programma's opgericht. Zo is er bijvoorbeeld internationale wetgeving vastgelegd in OSPAR North East Atlantic Environment Strategy (NEAES) 2030 in oktober 2021. De strategie bevat twaalf strategische doelen die moeten leiden tot een goede milieutoestand in de Noordoost Atlantische Oceaan. Deze doelen hebben betrekking op een schone zee/oceaan, een biologisch diverse en gezonde zee, duurzaam gebruik van de zee en klimaatverandering en verzuring. Ook wordt de totale oppervlakte van beschermde gebieden zonder bodemberoerende visserij verhoogd van 13,7% in 2023 naar 15% in 2030.

Andere wetten, akkoorden en programma's zijn:

- Programma Noordzee 2022-2027: onderdeel Nationaal Water Programma dat richt op duurzaam en veilig gebruik van de Noordzee
- NZA (Noordzeeakkoord): afspraken tussen stakeholders en het Rijk
- Europese Commissie (Offshore Renewable Energy Strategie): Europese strategie voor het verhogen van de hoeveelheid duurzame energie op zee
- Biodiversity Strategy 2030: natuurbescherming
- Staat van de Noordzee: afspraak in het NZA dat het Rijk tweejaarlijks de 'Staat van de Noordzee' zal publiceren. (zie 7.9)
- Natura2000: Europees netwerk van beschermde natuurgebieden
- KRM (Kader Richtlijn Mariene Strategie): Juridisch kader voor de bescherming en instandhouding van het mariene milieu
- MONS: Onderzoeksprogramma naar de ecologische draagkracht van de Noordzee
- CEAF (Common Environmental Assessment Framework): Gemeenschappelijk kader voor rapportage over milieueffecten
- NSEC (North Seas Energy Cooperation): Afstemming van Noordzeelanden rondom ontwikkeling wind op zee op onder andere netinfrastructuur
- OSPA: Internationale wetgeving voor het beschermen van het mariene milieu

2. Programma Natuurversterking Noordzee

De opgave

Het versterken van de ecologische draagkracht van de Noordzee is essentieel om zowel de klimaatdoelstellingen als natuurambities te halen. De opgaven op het gebied van klimaat en ecologie zijn gekoppeld aan beleidsdoelen. Per doel wordt bepaald welke kennis er nodig is, wat er beleidsmatig moet gebeuren en welke samenwerkingen gevormd kunnen worden om tot uitvoering te komen om daarmee de ecologische draagkracht van de Noordzee te versterken.

Het Programma Natuurversterking Noordzee beoogt door het vroegtijdig nemen van natuurversterkingsmaatregelen dat de natuur en het milieu van de Noordzee minder onder druk komen te staan zodat daarmee de realisatie van de ambitie van windenergie op zee sneller en met minder risico's voortgang kan vinden.

Door de stapsgewijze aanpak in de ontwikkeling van gerichte maatregelen met stakeholders (waaronder de industrie) zullen zo doelmatig en doeltreffend mogelijke ingrepen worden ontwikkeld. Daarmee kan het risico van negatieve effecten van windenergie makkelijker opgevangen worden. Zo kan de energie- en voedseltransitie sneller en met minder risico's voortgang vinden en zowel de doelen van de energietransitie als de natuur- en milieudoelen (KRM, KRW, VR/HR, N2000) tijdig worden gehaald.

De beoogde maatregelen reiken verder dan de mitigatie van drukfactoren op het Noordzee ecosysteem. Met de beschikbare kennis en kunde wordt er gewerkt aan het nemen van de benodigde maatregelen om de status van diersoorten en habitatten die in al bestaande programma's worden geadresseerd te versterken.

"The rapid speed and dynamics which is going on in our oceans and the fact that science cannot keep up and give science based conclusions what's happening in our oceans should not relieve management and governments from acting! "

- David Vousden Chair of the joint group of experts on the Scientific Aspects of Marine Environmental Protection and Representative of the International Maritime Organisation. 28 June 2022, United Nations Ocean Conference

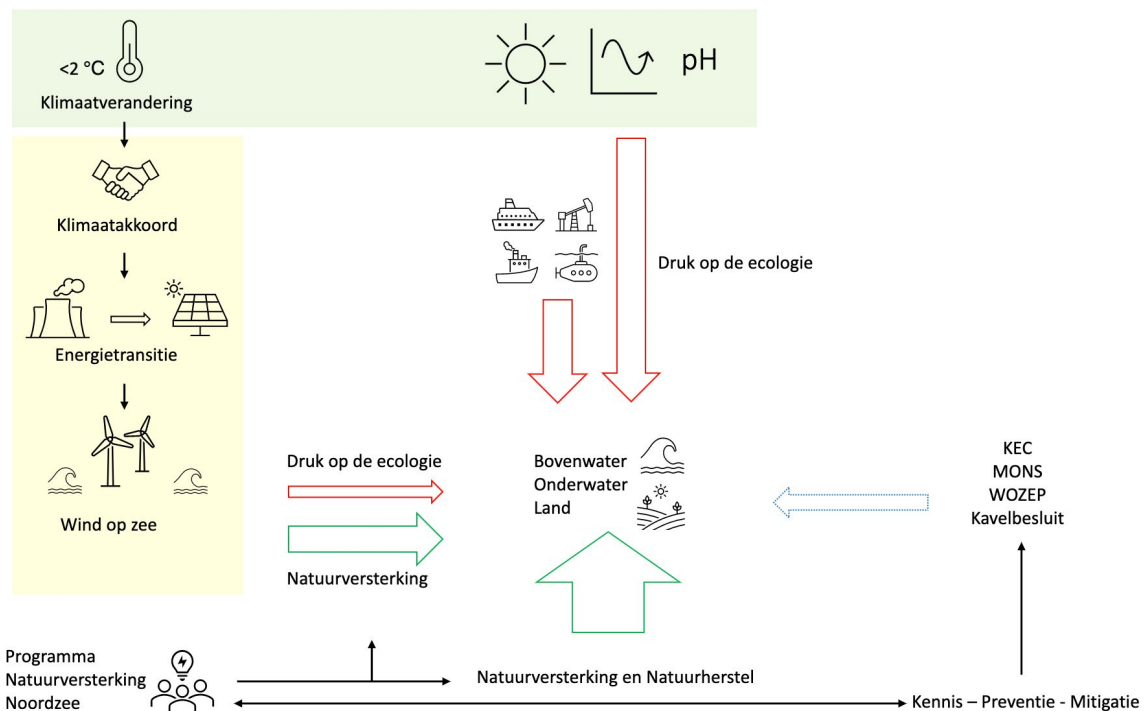
Voortbouwen op bestaande Noordzee programma's

Op dit moment wordt er via verschillende programma's zoals WOZEP en MONS al gewerkt aan het opdoen van ecologische kennis ten aanzien van de effecten van de energietransitie op de Noordzee om daarmee de noodzakelijke mitigerende maatregelen uit te denken en te implementeren. Het Programma Natuurversterking Noordzee bouwt voort op bestaande onderzoeksprogramma's en

beleidsinitiatieven die betrekking hebben op de Noordzee en zet nadrukkelijk in op tijdige, anticiperende natuurversterkingsmaatregelen. Het programma anticipeert actiegericht op bestaande en verwachte knelpunten. Het versterken van natuur met het oog op deze knelpunten vergt immers tijd. Niet alleen de effecten van wind op zee worden in ogenschouw genomen, maar ook het bredere geheel van drukfactoren voor de Noordzee afkomstig van andere bronnen.

Omdat er nog veel is wat (voorlopig) onbekend is en blijft over het ecosysteem van de Noordzee heeft het Programma een lerend karakter, waarbij experimenteren met maatregelen onderdeel is van oplossingsgericht te werken. Vast staat dat de draagkracht van de Noordzee voorwaardelijk is aan de verdere uitrol van wind op zee zoals is afgesproken in het NZA. Daarmee heeft de robuuste natuur van de Noordzee de focus. Omdat de Noordzee internationaal domein is kijkt dit programma ook over nationale grenzen om samen de samenwerking aan te gaan op internationaal niveau.

De lange termijn dubbeldoelstelling die het Programma Natuurversterking Noordzee wil behalen is het faciliteren van een schielsprong van duurzame windenergie met een natuurlijke Noordzee als basis. **Figuur 3** geeft schematisch weer hoe het Programma Natuurversterking Noordzee zich verhoudt binnen de klimaatdoelen en bestaande programma's.

Figuur 3 Schematische weergave van de ecologische effecten en positie Programma Natuurversterking Noordzee. Groene pijlen geven natuurversterking weer, rode pijlen geven druk op de ecologie weer en blauw gestippeld geeft mitigatie weer.

Werksporen

Het programma is erop ingericht om snel te kunnen schakelen tussen onderzoek en praktijk. Op basis van de opgaves voor klimaat en ecologie zijn drie werksporen gedefinieerd:

- **Werkspoor 1:** Ontwikkelingen van beleidsperspectieven, kennis, monitoring en aanvullend onderzoek.

- **Werkspoor 2:** Concrete acties uitwerken, experimenteren, innoveren en zorgen voor uitvoering.
- **Werkspoor 3:** De ecologische opgave in de internationale context plaatsen en noodzakelijke internationale samenwerkingen aangaan.

De voorbereidingen voor het opzetten van het programma Natuurversterking Noordzee worden gezamenlijk geleid door de ministeries van LNV en het EZK. De beoogde start van het programma is 1 januari 2023. Om daadwerkelijk te kunnen starten op deze datum dienen de voorbereidingen echter al te starten in Q3 van 2022.

Het Programma Natuurversterking Noordzee doorloopt voor iedere ecologische opgave drie werksporen. Het eerste werkspoor van het programma Natuurversterking Noordzee is verkennend en onderzoekend op het gebied van ecologische effecten en populaties. Het tweede werkspoor gaat over de implementatie van beleidsperspectieven. Het derde werkspoor gaat over de internationale inkadering van de ecologische opgave. Hier worden mogelijke (internationale) samenwerkingsverbanden gevormd.

Voor elk van deze werksporen is het belangrijk om de samenhang met andere stakeholders te beschouwen. Hierbij gaat het met name om het NZO, WOZEP, MONS, de Waddenagenda, Topsectoren, NWO-programma Noordzee en Ecologie en de CoP Noordzee.

Werkspoor 1

Het doel van werkspoor 1 is het inventariseren, verzamelen en aanvullen van kennis die als basis dient voor de herstel- en versterkingsopgave (werkspoor 2). Om dat doel te bereiken wordt onderzoek geïnventariseerd dat raakt aan de desbetreffende ecologische opgave om overzicht te krijgen in welk onderzoek al bestaat, welk onderzoek nog loopt, wanneer welk onderzoek wordt uitgevoerd en hoe dit alles zich tot elkaar verhoudt. Dit zal ertoe leiden dat men een beter beeld krijgt van wat er op korte- en lange termijn nog moeten worden onderzocht. Werkspoor 1 stelt kennisleemtes vast en inventariseert mogelijke allianties die van belang zijn bij werkspoor 2 en 3. Een ander aandachtspunt dat binnen werkspoor 1 valt is monitoring. Niet alleen het uitvoeren van de monitoring, maar ook de beleidsmatige interpretatie van de resultaten hiervan. Werkspoor 1 kent een sterke interactie met de bestaande programma's MONS en Wozep.

Werkspoor 2

Op basis van de opgedane en samengebrachte kennis in werkspoor 1, kennis uit andere programma's, expertsessies en innovatie challenges worden in werkspoor 2 pilots van concrete acties uitgewerkt, worden acties geïmplementeerd en wordt contact met uitvoeringsactoren gezocht. In werkspoor 2 worden soorten en natuurversterkingsplannen ontwikkeld en getest. Hierin spelen pilotprojecten een belangrijke rol. De maatregelen die getroffen worden kunnen op land en op zee zijn.

Vanuit efficiëntie, snelle start, capaciteit en ervaring zien we hier een rol voor het bestaande en succesvolle programma De Rijke Noordzee. De directie van zowel Stichting de Noordzee en Stichting Natuur en Milieu (stuurgroep van De Rijke Noordzee) staan hier positief tegenover en hebben aangegeven dat er ook vanuit de DG's (Donné Slangen en Sandor Gaastra) is aangegeven dat er zal worden gestuurd op het betrekken van De Rijke Noordzee in dit uitvoeringsprogramma.

Werkspoor 3

Naarmate meer windenergie op zee wordt gerealiseerd, wordt de ecologische ruimte steeds krappere. Dit is niet alleen een opgave voor Nederland, maar ook een internationale opgave. Of ecologische ruimte gecreëerd kan worden hangt ook af van andere landen en gebruikers van de Noordzee. In het derde werkspoor van programma Natuurversterking Noordzee wordt onderzocht wat de mogelijkheden zijn om meer sturing te geven op internationale samenwerking en worden ook stappen ondernomen om internationaal meer samen te werken met als doel het realiseren van ecologische ruimte. Er zijn al internationale samenwerkingen waar we bij aan zullen sluiten zoals OSPAR, KRM, Natura2000, CEAF, UK DEfra's Offshore Wind Enabling Actions Programme, OCEANA en de Offshore Renewable Energy Strategy die aangeven dat er mogelijkheden zijn om met buurlanden samen na te denken over de mogelijke routekaarten, kavelbesluiten voor windenergie en de ecologische ruimte. Ook wordt het effect van het beleid van REPowerEU meegenomen, waar het "overriding principle" mogelijk implicaties heeft.

3. Organisatie

Zoals beschreven in hoofdstuk 2: Programma Natuurversterking Noordzee is de opgave het ontwikkelen, opstarten en uitvoeren van projecten en concrete acties waardoor voorwaardelijke ecologische ruimte gecreëerd wordt voor windenergie op de Noordzee zoals vastgelegd in het NZA. Het Projectteam staat aan de basis van een succesvolle uitvoering van het programma. De juiste mensen met ervaring en capaciteiten zonder tegenstrijdige belangen. Daarbij zijn korte lijnen en verantwoordelijkheid en mandaat een noodzaak om de doelen tijdig te realiseren.

Projectteam Organisatie

De uitvoeringsorganisatie staat op het punt om aan een opgave te beginnen. Daarbij wordt de organisatie direct geconfronteerd met de sturingsvraag die vaak voor veel controverse zorgt: moeten alle sleutelfiguren die voorbestemd zijn om aan het project te werken onder de directe leiding van de programmadirecteur worden geplaatst zodat een speciaal gebouwd team het project zal uitvoeren? Of, aan het andere uiterste: zou het beter zijn om een evenwichtige functionele matrix te hebben waarin de programmadirecteur, hoewel hij verantwoordelijk wordt gehouden voor het hele project, geen directe lijnbevoegdheid heeft over het personeelsbestand? De programmadirecteur moet dan vertrouwen op de goodwill en medewerking van alle lijnmanagers voor het slagen van het project.

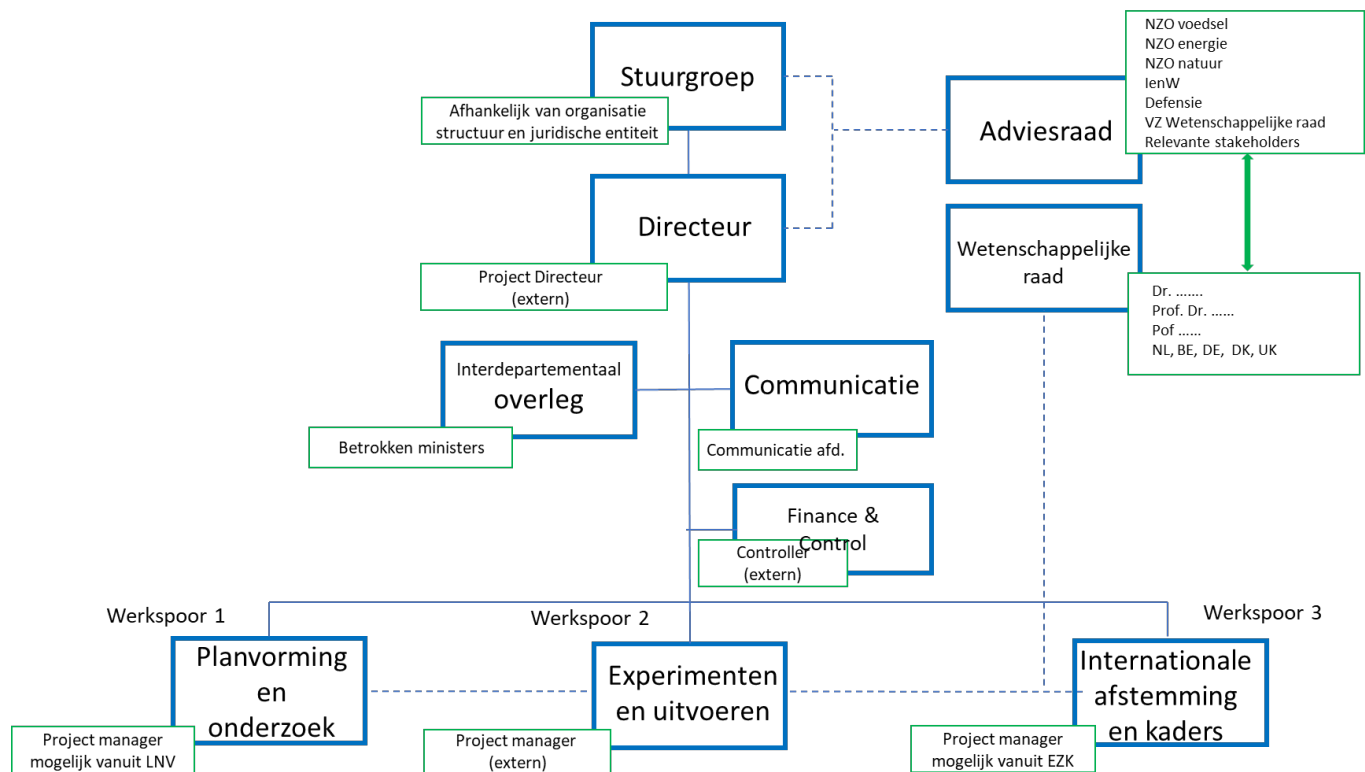
Projectteams hebben het voordeel dat ze elk gericht kunnen worden op één doel: het succesvol afronden van één project. Een team kan volledig autonoom zijn. Het is voorzien van en vertrouwt op eigen middelen. Er is geen botsing van prioriteiten als gevolg van een rumoer van verschillende projecten die strijden om gemeenschappelijke (gedeelde) middelen. Volgens dit model worden projectteams eigenaar van hun workflow, processen, planningen, rollen en meer. Teamleden maken onderling afspraken met elkaar en delen verantwoordelijkheid en leiderschap. Goed presterende teams vallen vaak in deze categorie.⁴

Er wordt terecht veel gezegd en geschreven over het belang van het motiveren van mensen die aan projecten werken. Een belangrijk aspect van motivatie is het genereren van een teamgeest, waarin iedereen zich onderdeel voelt van het team en streeft naar het behalen van de gemeenschappelijke teamdoelen. Het is duidelijk gemakkelijker om een teamgeest op te bouwen wanneer er een projectteam bestaat, in tegenstelling tot het geval waarin de mensen verspreid zijn over een matrixorganisatie die meer dan één project afhandelt. De teamorganisatie heeft dus de voorkeur voor de meeste projectmanagement en uitvoeringssituaties.

In figuur 4 wordt de voorgestelde organisatiestructuur weergegeven. De keuze voor deze structuur zal in de rest van de tekst verder worden toegelicht.

---

⁴https://www.researchgate.net/publication/259266169_Autonomous_Teams_and_New_Product_Development

Figuur 4: structuur projectorganisatie Programma Natuurversterking Noordzee

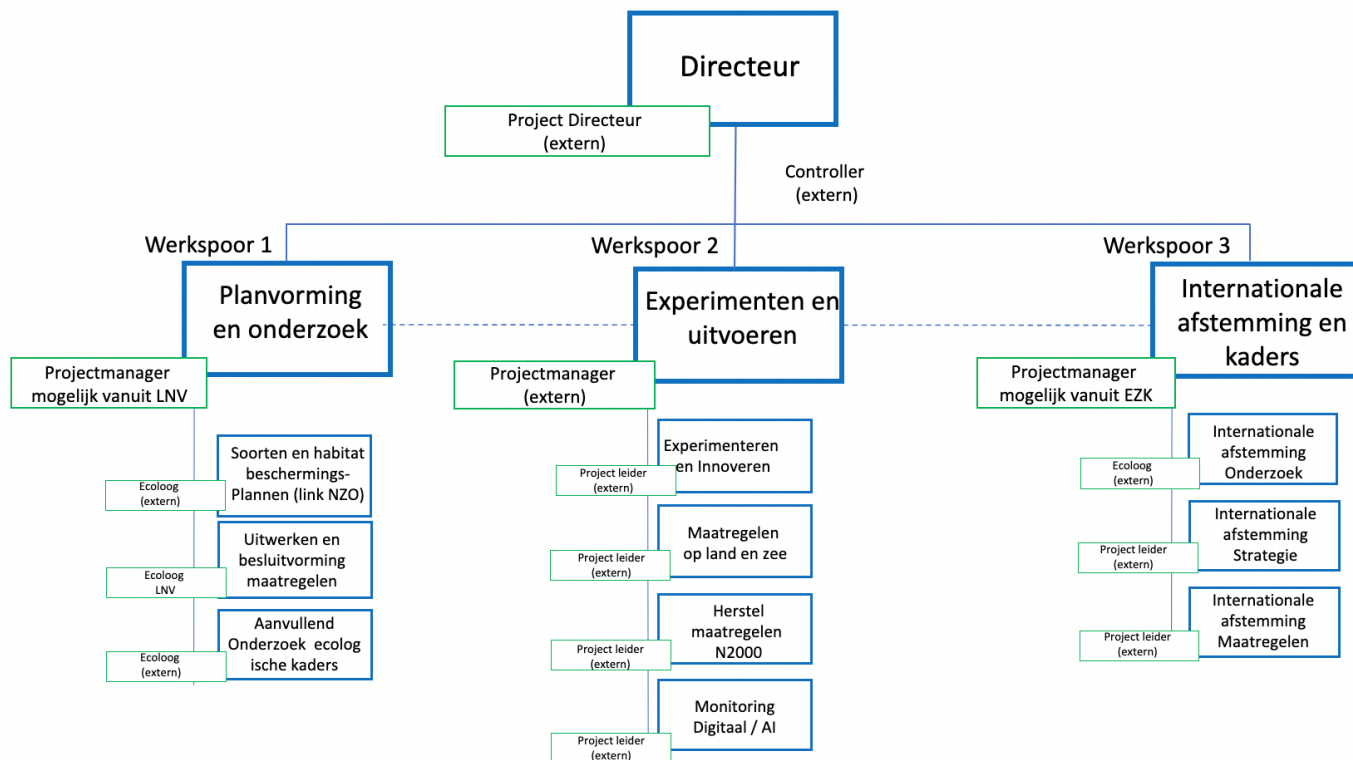
Binnen de projectorganisatie is er één programmadirecteur. De keuze voor één eindverantwoordelijke en niet meerdere kapiteins op een schip heeft meerdere redenen: budgettair de meest duurzame en economische oplossing, één aanspreekpunt voor het team en opdrachtgever, duidelijk wie er (eind)verantwoordelijk is, helderheid in bevoegdheden, voorkomen van het niet nemen van beslissingen omdat de een op de ander zit te wachten, geen risico op afschuiven van verantwoordelijkheden, voorkomt ruis op de lijn en zet een duidelijke koers uit.

Stuurgroep

De programmadirecteur, een externe directeur onafhankelijk van de opdrachtgever(s), legt verantwoording af aan de stuurgroep waarvan de samenstelling afhankelijk zal zijn van de gekozen organisatiestructuur en juridische entiteit.

De stuurgroep is eindverantwoordelijk, bewaakt de voortgang en fungeert als escalatieplatform. De stuurgroep bestaat uit een afvaardiging van de opdrachtgevers. De programmadirecteur verbindt de resultaten van het Programma Natuurversterking Noordzee met de stuurgroep en geeft directe sturing aan de drie teams. De stuurgroep heeft dus invloed op de prioritering van de te maken keuzes van het programma Natuurversterking Noordzee en dient te waken voor de aansluiting op de beleidsdoelen.

Figuur 5 schematische weergave van organisatiestructuur ingezoomd op de projectteams

Onder de Programmadirecteur vallen drie projectteams, de drie werksporen. Deze drie werksporen werken niet naast maar met elkaar. Alle teamleden worden op basis van competenties en kernkwaliteiten bemand door medewerkers van eventueel de ministeries LNV, EZK en door Programma Natuurversterking Noordzee ingehuurde externe professionals. De programmadirecteur wordt ondersteund door het projectteam met voor ieder werkspoor een senior projectmanager. Deze projectmanagers zijn onderdeel van het managementteam binnen de projectorganisatie en vervangen de programmadirecteur bij afwezigheid. De projectmanagers zijn het directe aanspreekpunt en verantwoordelijk voor de werkzaamheden binnen zijn of haar werkspoor.

De sturing van de programmadirecteur aan de projecten (maatregelen land, zee en herstel N2000), onderdeel van werkspoor 2, kent een extra projectgovernance. Per natuurversterking- of natuurherstel project wordt met betrokken partijen (consortium vorming via bijvoorbeeld een PPS constructie) en windparkeigenaren, wanneer relevant, een overeenkomst gesloten waarin alle aspecten van het project zijn overeengekomen. In deze overeenkomst wordt de governancestructuur van het project en de relatie met het programma vastgelegd (o.a. wederzijdse verplichtingen en afspraken in de samenwerking, monitoring, en sturing op de voortgang). Hoe deze projectgovernance eruit gaat zien hangt af van de gekozen organisatiestructuur: co-creatie, matrixorganisatie, zelfstandige entiteit, TKI opzet of organisatiestructuur zoals toegepast bij het Visserij Innovatie Netwerk.

Adviesraad

De Programmadirecteur en de stuurgroep worden bijgestaan door een adviesraad van experts die hen gevraagd en ongevraagd adviseren over de ontwikkelingen, prioriteiten én opschaling. De leden van de onafhankelijke adviesraad hebben zitting op persoonlijke titel. De voorzitter van de

adviesraad kan desgewenst aanwezig zijn bij het stuurgroepoverleg. De adviesraad zal zo worden ingericht dat deze qua thema's aansluiting vindt bij de stakeholders vertegenwoordigd in het NZO. In de adviesraad zit afvaardigingen vanuit de natuur-, voedsel- en energiesector. De belangen van de adviesraad zullen overeenkomen met de belangen overeengekomen in het NZA en met de beleidsdoelen van het Rijk.

De adviesraad komt drie keer per jaar bij elkaar. Deelname is onbezoldigd. De leden geven gezag aan het Programma Natuurversterking Noordzee door hun deskundigheid. De adviesraad heeft als doel het scherp houden van stuurgroep en Programmadirecteur.

Het is van belang dat verschillende expertises en achtergronden die relevant zijn voor het Programma Natuurversterking Noordzee vertegenwoordigd zijn in de onafhankelijke adviesraad.

De volgende personen zullen worden benaderd voor deelname:

- Voorzitter NWEA
- Directeur Natuur en Milieu
- Directeur Stichting de Noordzee
- Afgevaardigde namens de voedselsector
- Afgevaardigde namens Ministerie van Infrastructuur & Waterstaat
- Afgevaardigde namens Ministerie van Defensie
- Voorzitter Wetenschappelijke Raad NZA

Wetenschappelijke raad

De wetenschappelijke raad bestaat uit Nederlandse topwetenschappers die zich bezighouden met de Noordzee. De wetenschappelijke raad zal verder worden aangevuld met wetenschappers uit België, Duitsland, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en bij voorkeur ook de andere Noordzeelanden die vertegenwoordigd zijn in de NSEC. Hiermee borgen we het internationale karakter en de doelstellingen en borgen we tevens de aansluiting met bestaande onderzoeks- en monitoringsprogramma's zoals MONS en WOZEP.

De wetenschappelijke raad bestaat uit ervaren personen uit de wetenschap en de Noordzee offshore praktijk die gezamenlijk zorgen voor:

- Kennisuitwisseling tussen het Programma Natuurversterking Noordzee en diverse initiatieven gericht op bouwen met- en voor natuur binnen de wetenschap en de windsector.
- Borging van synergie zodat de doelen en de uitvoering van het programma (blijven) aansluiten bij de doelen van belangrijke kennispartijen en stakeholders die zich bezighouden met natuurversterkende en natuurherstellende maatregelen in de Noordzee.
- Advies, gevraagd en ongevraagd, over individuele onderdelen van het programma waaronder kwaliteit van de wetenschappelijke output.

De raad bestaat uit mensen die ervaring hebben met- en achtergrondkennis van Noordzeenatuur, het bouwen van windparken op zee met- en voor natuur en als zodanig kunnen optreden als ambassadeur van het programma. Individuele leden uit de raad kunnen benaderd worden door het team van programma Natuurversterking Noordzee voor inzet van hun expertise en netwerk.

Samenwerking

Het projectteam zal daarnaast samenwerken met kennis en onderzoeksinstituten (WUR, WMR, NIOZ, etc.), ngo's (WNF, ARK, N&M, SDN, Vogelbescherming, etc.), bestaande programma's en initiatieven (De Rijke Noordzee, Nederlandse Schelpdier Herstel Alliantie, Kweeklijn KOPON, WOZEP, KEC, MONS, OSPAR, KRM, etc.) en adviesbureaus (Witteveen en Bos, ECHT, Bureau Waardenburg, etc.)

Organisatiestructuur

Voorwaarden voor een succesvol Programma Natuurversterking Noordzee zijn het onafhankelijk en zelfstandig kunnen opereren, snel kunnen schakelen en aangaan van samenwerkingen (o.a. PPS) binnen een vooraf vastgesteld mandaat, voldoende capaciteit, het borgen van de ministeriële verantwoordelijkheid en de juridische haalbaarheid. Het Programma Natuurversterking Noordzee kijkt verder dan de opgave van de individuele ministeries van waaruit wordt gewerkt. Concrete knelpunten moeten worden opgetild naar een hoger (ministerie-overstijgend) niveau, maar moeten gelinkt blijven aan de beleidsdoelen.

De keuze voor de organisatiestructuur en juridische entiteit volgt uit een vijftal opties (Bijlage I: Organisatiestructuur) die zijn onderzocht voor hun toepasbaarheid binnen het Programma Natuurversterking Noordzee. De vijftal opties zijn gerankt op basis van de voorwaarden die nodig zijn om het programma Natuurversterking Noordzee tot een succes te maken:

1. Onafhankelijkheid;
2. Snel kunnen schakelen;
3. Voldoende capaciteit en flexibiliteit;
4. Vermogen om te innoveren;
5. Mandaat om slagvaardig te zijn;
6. Het borgen van de ministeriële verantwoordelijkheid;
7. De juridische haalbaarheid;
8. Belangen van individuele ministeries mogen geen directe impact hebben op het belang van de organisatie en haar medewerkers.

Voor de ranking is een schaalverdeling gebruikt met de wegingen uitstekend (++) , goed (+), voldoende (0), matig (-) en onvoldoende (--). Deze wegingen zijn gegeven op basis van gesprekken met ervaringsdeskundigen, stakeholders en op basis van praktijkervaringen. De volgende partijen zijn geconsulteerd: TKI Wind op Zee, Visserij Innovatie Netwerk, Natuur en Milieu, Stichting de Noordzee, NWEA, RVO, het ministerie van LNV, het ministerie van I&W en de CoP Noordzee. Tabel 2 geeft een vergelijking van de verschillende organisatievormen.

Tabel 2: Vergelijking van de verschillende organisatievormen

Organisatie (alfabetische volgorde)	Opmerkingen	Onafhankelijkheid	Schakelen	Capaciteit	Flexibiliteit	Innovatie	Mandaat	Ministeriële verantwoordelijkheid	Juridische haalbaarheid	Belangen ministeries geen impact op de organisatie
Co-creatie met DRN	Uitvoeringsorganisatie in co-creatie met, voor werkspoor 2, De Rijke Noordzee. Snelle start en gebruik bestaande kennis en ervaring.	+	++	++	++	++	+	0	+	++
Matrix	Geen directe lijnbevoegdheid over het personeelsbestand. De programmadirecteur moet dan vertrouwen op de goodwill en medewerking van alle lijnmanagers voor het slagen van het project.	--	--	0	0	-	0	+	++	--
VIN	Visserij Innovatie Netwerk met als doel de sector te verbinden. Community of Practice gedachte.	++	-	+	+	++	--	0	++	+
TKI Noordzee	Het organiseren, stimuleren en aanjagen van deze PPS samenwerkingen koppelen we los van de subsidie aanvragen. Duurzame Blauwe Economie. PPS funding loopt via RVO.	++	0	++	++	++	+	+	+	+
Zelfstandig	Zelfstandige entiteit	++	+	+	++	+	+	0	0	++

De keuzes voor **Co-creatie met DRN** en **TKI Noordzee** scoren het hoogst op basis van de voorwaarden die nodig zijn om het programma Natuurversterking Noordzee tot een succes te maken.

Het Programma Natuurversterking Noordzee beoogt door het vroegtijdig nemen van natuurversterkingsmaatregelen dat de natuur en het milieu van de Noordzee minder onder druk komen te staan zodat daarmee de aanvullende energietransitie sneller en met minder risico's voortgang kan vinden. Het programma De Rijke Noordzee heeft dezelfde dubbeldoelstelling en is hier reeds een aantal jaren succesvol mee bezig.

Omwille van een snelle en efficiënte start is onze aanbeveling om het programma DRN als basis te gebruiken voor het Programma Natuurversterking Noordzee. Hiermee draagt het programma vanaf de start direct bij aan het doel om de voorwaardelijke ecologische ruimte te creëren voor windenergie op de Noordzee zoals vastgelegd in het NZA en maakt het programma een vliegende start. De directie van zowel Stichting de Noordzee en Stichting Natuur en Milieu (de stuurgroep van De Rijke Noordzee) staan hier positief tegenover en hebben aangegeven dat er ook vanuit de DG's

(Donné Slangen en Sandor Gaastra) is aangegeven dat er zal worden gestuurd op het betrekken van De Rijke Noordzee bij dit uitvoeringsprogramma.

Daarnaast dient er gelijktijdig een start te worden gemaakt met het opzetten van een nieuwe TKI Noordzee die naast natuur en energie ook een plaats heeft voor voedsel. Het bestuur van deze nieuwe stichting heeft hierbij de rol van stuurgroep. Het opzetten van het TKI Noordzee werd zeer goed ontvangen bij de geconsulteerde partijen. Het Visserij Innovatie Netwerk ziet mogelijkheden om aan te sluiten en de geconsulteerde medewerkers binnen RVO, LNV, I&W en de CoP Noordzee zien dit als een logische stap op weg naar een duurzame blauwe economie en passend bij waar we gezamenlijk aan werken.

Wanneer de organisatie en oprichting van het TKI Noordzee in circa 2024 een feit is kan het programma Natuurversterking Noordzee hierin worden ondergebracht. Een vervolgstap is het mogelijke onderbrengen van MONS, Wozep en VIN waarmee we naast natuur en energie ook voedsel toevoegen en daarmee de stap maken naar een duurzame blauwe economie.

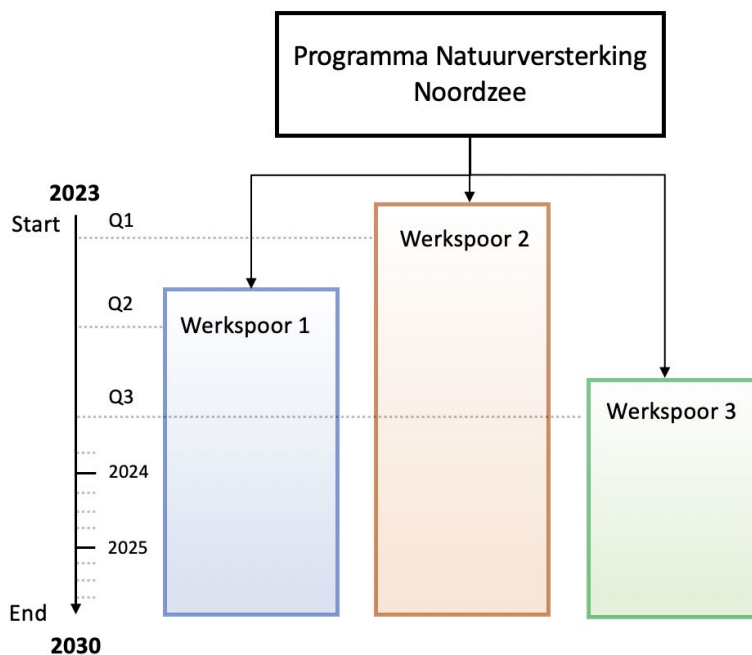
4. Planning

Dit hoofdstuk dient als een verdere uitwerking van de plannen en acties die genomen moeten worden voor het opzetten en realiseren van het Programma Natuurversterking Noordzee net als het uitvoeren van de verschillende werksporen.

Vorbereiding

Het team van Programma Natuurversterking Noordzee zal voor de officiële start van het programma in Q3 en Q4 2022 starten met deskresearch, interviews en diverse workshops op alle drie de werksporen om onder andere de doelstellingen, knelpunten en acties (waaronder maatregelen) SMART en actiegericht te definiëren. Wat is de definitie van een gezonde Noordzee en hoe kunnen we deze versterken? En welke maatregelen kunnen er nu al getroffen worden?

Wanneer de definitie voor een gezonde Noordzee is gevormd gaan we aan de slag met een workshop waarbij we met de verschillende stakeholders de definitie gaan uitwerken in doelen die we SMART maken. Met de kennis en stakeholderinput opgehaald uit deze workshops kan er verdere invulling gegeven worden aan het SMART maken van de drie werksporen en kunnen de doelstellingen die samenhangen met definitie van een gezonde Noordzee vastgesteld worden. In figuur 6 worden de drie werksporen weergegeven. In de eerste drie kwartalen van 2023 zullen de verschillende werksporen van start gaan.

Figuur 6: Vereenvoudigde tijdlijn werksporen

Acties Q3 en Q4 2022*Organisatorisch:*

- Aanstellen van Programmadirecteur.
- Samenstellen van het projectteam door Programmadirecteur (externe medewerkers) en Projectmanagers (eventueel LNV en EZK, externe inhuur, samenwerking DRN).
- Organiseren kantoorruimte op een centrale locatie, bij voorkeur in de buurt van belangrijke stakeholders.
- Team event als kick-off met het gehele team.

Inhoudelijk:

- Deskstudie naar definitie Gezonde Noordzee.
- Opstellen overzicht lijst van stakeholders Noordzee en natuur. Denk aan deelnemers NZO (natuur, energie, voedsel) overheid, onderzoeksinstituten en wetenschappers.
- Marktconsultatie door het organiseren van diverse workshops:
  - De workshops hebben als doel om o.a. de term 'gezonde Noordzee' te definiëren en doelstellingen vast te stellen die hiermee samenhangen. De eerste sessies staan in het teken van het ophalen van informatie van de verschillende stakeholders. Wat is de definitie van een gezonde Noordzee vanuit verschillende perspectieven. Voor de tweede sessie zal een concept definitie gepresenteerd worden, opgesteld aan de hand van de input uit de eerste sessie. De definitie zal getoetst worden middels een verdiepende opdracht. De derde stakeholder workshop neemt de deelnemers mee in het vervolg van het proces. Andere thema's die aan bod zullen komen tijdens deze workshops zijn: natuurinclusieve toepassingen, compenserende maatregelen, compensatie in Natura 2000 gebieden, onderzoek, monitoring en maatregelen natuurversterking en soortenbescherming. De uitkomst van deze workshops is een definitie van een gezonde Noordzee met bijbehorende SMART doelstellingen.

Acties Q1 en Q2 2023

- Samenstellen wetenschappelijke raad die bestaat uit wetenschappers op persoonlijke titel. Een internationaal gezelschap met wetenschappers uit de landen van het Esbjerg akkoord (Nederland, België, Duitsland en Denemarken) en het Verenigd Koninkrijk bij voorkeur aangevuld met de Noordzeelanden aangesloten binnen NSEC.
- Samenstellen Adviesraad met 3 afgevaardigden vanuit het NZO (voedsel, natuur en energie), SDN, N&M, ministerie van I&W, RWS en Defensie.
- Samenstellen stuurgroep.
- Kick-off en presentatie Programma Natuurversterking Noordzee en team aan Adviesraad en Wetenschappelijke raad.
- Ontwerp en lancering website en social mediakanalen (Twitter, LinkedIn, Instagram)

Deliverables

- Professioneel en ervaren team
- Wetenschappelijke Raad
- Adviesraad
- Gezamenlijk kantoor
- Website en social media kanalen
- SMART en gedragen definitie "Gezonde Noordzee"
- SMART doelstellingen m.b.t. "Gezonde Noordzee"

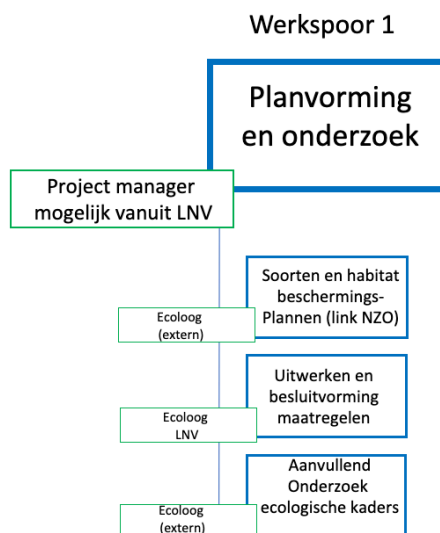
Werkspoor 1: ontwikkeling beleidsperspectieven, kennis, monitoring en onderzoek

Werkspoor 1

Het ontwikkelen van beleidsperspectieven, kennis, monitoring en aanvullend onderzoek worden verkend in werkspoor 1.

Aanzet matrix met doelen (juridisch, choke species i.r.t. Wind op Zee, Europese biodiversiteitsstrategie, Nature restoration, targets en werkwijze)

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 heeft het projectteam van werkspoor 1 de volgende projectstructuur:

In werkspoor 1 wordt gewerkt aan het opstellen van drie scenario's met betrekking tot het gerealiseerde opgesteld windvermogen. Hoe ziet onze Noordzee eruit in 2030 (21,5GW)? En hoe in 2050 volgens de studie "II 2030-2050" (minimum scenario van 38 GW en maximum scenario van 72 GW)? Vanuit deze 3 scenario's en de ecologisch ruimte voor 10,8 GW in 2030⁵ bepalen we de ecologische ruimte die we tekortkomen voor een duurzame en verantwoorde uitrol wind op zee per scenario. Dit dient als input voor de natuurversterkende en natuurherstellende maatregelen in werkspoor 2.

⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/03/18/bijlage-programma-noordzee-2022-2027#:~:text=Het%20Programma%20Noordzee%202022%2D2027,Nationaal%20Water%20Programma%202022%2D2027>

Het is belangrijk dat er een duidelijk beeld is van de huidige ecologische situatie op de Noordzee en dat we deze kunnen koppelen aan de SMART doelstellingen van een "Gezonde Noordzee". Daarom zal er gestart worden binnen werkspoor 1 en 2 met het opstellen van een situatieschets van de huidige stand van zaken. Dit zorgt ervoor dat de acties die worden gedaan te volgen zijn. Deze situatieschets, bestaande uit een deskstudie en monitoringdata, vindt ook aansluiting bij de actie- en soortenbeschermingsplannen die al bestaan of op dit moment worden opgesteld door het ministerie van LNV. Hierdoor kan het effect van een natuurversterkende maatregel vergeleken worden met de toestand voor uitvoering van de maatregel.

De natuurversterkende en natuurherstellende acties die voortkomen uit deze situatieschets zullen worden uitgevoerd binnen werkspoor 2 van het Programma Natuurversterking Noordzee, en gevolgd worden via een gedegen monitoringsprogramma (gedurende minimaal de looptijd van het programma) wat aansluiting vindt in een overkoepelende vorm bij de lopende programma's MONS en WOZEP, uitgevoerd binnen werkspoor 2 en teruggekoppeld aan werkspoor 1.

Acties 2023

- In kaart brengen van de situatieschets via een desk study en een T0 monitoringsprogramma voor die zaken die nodig zijn voor de uitvoering van het programma.
- T0 situatie koppelen aan SMART doelstellingen en koppelen aan beleid.
- Opstellen monitoringsprogramma voor de looptijd van het programma in samenwerking met WS2 voor de 3 scenario's.
- Opstellen Matrix (in samenwerking met ministerie LNV) met doelen n.a.v. "Gezonde Noordzee" uitgewerkt naar soorten onder water, boven water en op land.
- Het tekort aan ecologische ruimte in kaart brengen van de drie verschillende scenario's in samenwerking met WS2 (uitkomst workshops zal basis zijn voor de definities van termen als 'ecologische ruimte' 'tekort', etc.)
- Meedenken invulling aangewezen gebieden van 13,7% (2024) naar 15% (2030) en meedenken EU biodiversity Law 30% in 2030.
- Samenwerking concretiseren met bestaande onderzoeksprogramma's zoals MONS, WOZEP, verkenning aanlanding wind op zee (VAWOZ) en afspraken uit het NZA. Dit in consultatie met WS2.
- Samenwerken met RWS voor handhaving en regelgeving m.b.t. natuur en voedsel projecten offshore inclusief opruimplicht
- Input leveren m.b.t. gebiedsverkenningen, gebiedspaspoorten en tender offshore wind aan de relevante ministeries.
- In kaart brengen waar in wet- en regelgeving we nu nog tegen obstakels aanlopen, wat zijn de processen om hier wijzigingen in door te voeren.
- Onderzoeken welke onderzoeksprogramma's er lopen en er zijn afgerond en middels een matrix overzichtelijk maken waar kennis leemtes zijn waar programma Natuurversterking Noordzee dan niet in samenwerking met andere organisaties invulling aan kan geven. Dit in consultatie met WS1.

Deliverables Q1 en Q2 2023

- Situatieschets
- SMART doelen n.a.v. T0
- Monitoring Programma scenario 1 (21GW 2030).

Deliverables Q3 en Q4 2023

- Monitoring Programma scenario 2 (38GW 2050).
- Monitoring Programma scenario 3 (72GW 2050).
- Overzicht huidige wet- en regelgeving, eventuele knelpunten en processen tot wijzigingen van wet- en regelgeving ten behoeve van natuurversterking.
- Flowchart besluitvormingsproces compenserende en versterkende maatregelen

Deliverables 2023 - 2030

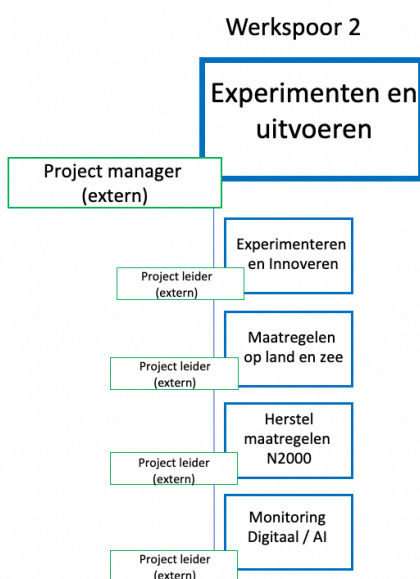
- Jaarlijkse Matrix “Gezonde Noordzee” soorten.
- Jaarlijks Matrix Onderzoeksprogramma’s en kennisleemtes.
- Jaarlijks Berekening tekort ecologische ruimte 3 scenario’s.
- Jaarlijks aanvullend onderzoek naar kennisleemtes die de meeste aandacht behoeven m.b.t. de doelstelling Programma Natuurversterking Noordzee.

Werkspoor 2: uitwerken concrete acties, experimenteren en implementeren**Werkspoor 2**

Concrete acties uitwerken, experimenteren en zorgen voor implementatie.

Een overzicht van toekomstige natuurversterkende locaties, soorten per locatie, huidige experimenten, aanzet tot nieuwe projecten en mogelijke samenwerkingspartners voor uitvoeren van nieuwe projecten die resulteren in het vergroten van de ecologische ruimte.

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 heeft het projectteam van werkspoor 2 de volgende projectstructuur:

In werkspoor 2 speelt samenwerking met externe partijen een belangrijke rol in het komen tot concrete acties welke omgezet kunnen worden in experimenten. Om deze samenwerkingen gestructureerd en transparant te laten verlopen wordt er voorafgaand een projectgovernance overeengekomen. Per natuurversterking- of natuurherstelproject wordt met betrokken partijen een overeenkomst gesloten waarin alle aspecten van het project zijn overeengekomen. In deze overeenkomst wordt de governancestructuur van het project en de relatie met Programma Natuurversterking Noordzee vastgelegd (o.a. wederzijdse verplichtingen en afspraken in de samenwerking, monitoring en sturing op de voortgang).

Acties 2023

- Opstellen monitoringsprogramma in samenwerking met WS1.
- Overzicht samenstellen van afgeronde en lopende monitoringsprogramma's die mogelijk interessant zijn voor het Programma Natuurversterking Noordzee. Hierbij ook opnemen welke monitoringstechnieken er zijn en waar behoefte aan is. Deze behoeftes zijn input voor de innovaties binnen WS2.
- Naar aanleiding van de behoeftes binnen monitoring worden er innovatie challenges opgezet om de markt en met name MKB en startups uit te dagen nieuwe technieken te implementeren ten behoeve van de doelstellingen van het Programma Natuurversterking Noordzee.
- In kaart brengen van mogelijke natuurherstellende en natuurversterkende maatregelen naar aanleiding van de drie scenario's en de berekening van het tekort aan ecologische ruimte.
- Naar aanleiding van mogelijke natuurherstellende en natuurversterkende maatregelen het zoeken naar mogelijke samenwerkingen en partners om samen de projecten te realiseren.

Deliverables Q1 en Q2 2023

- Monitoring Programma scenario 1 (21GW 2030)
- Monitoring Programma scenario 2 (38GW 2050)
- Monitoring Programma scenario 3 (72GW 2050)
- Matrix monitoringsprogramma's en kennisleemtes
- Matrix monitoringstechnieken en kennisleemtes
- Routekaart scenario 1 mogelijke natuurversterkende maatregelen
- Overzicht potentiële consortiumpartners en natuurversterkingsprojecten en -initiatieven

Deliverables Q3 en Q4 2023

- Routekaart scenario 2 mogelijke natuurversterkende maatregelen
- Routekaart scenario 3 mogelijke natuurversterkende maatregelen

Deliverables 2023 - 2030

- Jaarlijks 1 natuurversterkingsproject
- Jaarlijks 2 natuurherstelprojecten
- Jaarlijks 2x een Innovatie Challenge rondom Monitoring

Werkspoor 3: internationale samenwerking

Werkspoor 3

De ecologische opgave in de internationale context plaatsen en noodzakelijke internationale samenwerking wordt gezocht.

Overzicht beleid Noordzee, uitrol wind op zee Noordzee geheel, overzicht verschillende organisaties internationaal

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 heeft het projectteam van werkspoor 3 de volgende projectstructuur:

Acties 2023

- Maken van een overzicht van internationale onderzoeken en partijen. Terugkoppeling aan WS1.
- Maken van een overzicht van internationale strategieën en stakeholders. Terugkoppeling aan WS1 en WS2.
- Maken van een overzicht van internationale maatregelen en partijen. Terugkoppeling aan WS2.
- Aangaan van samenwerkingen en deelname aan bestaande internationale programma's t.b.v. Onderzoek, Strategie en Maatregelen. Binnen deze samenwerking zorgen voor kruisbestuiving en implementeren van de Programma Natuurversterking Noordzee-doelstellingen gedachtengoed door het organiseren van specifieke meetings.
- Presenteren van programma Natuurversterking Noordzee op nationale en internationale evenementen, bijeenkomsten en dedicated meetings.

Deliverables 2023

- Overzicht internationale onderzoeken.
- Overzicht international strategieën.

- Overzicht international maatregelen.

Deliverables 2023 – 2030

- Deelname in Taskforce Sustainable Auction Criteria OCEaN
- Samenwerking met OSPAR
- Samenwerking met IUCN
- Samenwerking met WindEurope
- Samenwerking met SDG7, SDG13, SDG14, SDG15
- Samenwerking met OCEaN
- Samenwerking met Ocean Action 2030
- Samenwerking met de Ocean Stewardship Coalition
- Samenwerking met United Nations Global Compact
- Lobby opzetten in Brussel op EU-niveau
- Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee-event

Tijdslijn

De acties en deliverables van de verschillende werksporen zijn weergegeven in tabel 3.

Tabel 3: Weergave tijdslijn programma Natuurversterking Noordzee tot en met 2030 (loopt door op volgende pagina)

TIJDSLIJK	Q1	Q2	Q3	Q4
2022		PVA IDON	PVA NZO	Samenstellen van het projectteam
			PVA Ministerraad Go	kantoor ruimte
			Aanstellen van Programma Directeur en de 2 Project Managers vanuit LNV en EZK	Teambuilding programma Natuurversterking Noordzee
2023	Inventarisatie Stakeholders Noordzee Natuur Workshops	Website Live Social kanalen Live		
	SMART doelstellingen	T0 situatie	Natuurversterkend project	Jaarlijks onderzoek naar kennisleemtes
	Wetenschappelijke Raad	Monitoring Programma scenario 1. 216W 2030	Monitoring Programma scenario 2	Berekening "tekort ecologische ruimte" 3 scenario's
	Adviesraad	SMART doelen n.a.v. T0	Monitoring Programma scenario 3	Matrix Onderzoeks programma's en kennis leemtes
	Kick Off Team en Advies en Wetenschappelijke raad	Natuurherstel project	Natuurherstel project	Matrix "Gezonde Noordzee" soorten
	Monitoring Programma scenario 1	Monitoring Programma scenario 2	Innovatie Challenges Monitoring	Overzicht huidige wet- en regelgeving eventuele obstakels en processen tot wijzigingen
	Innovatie Challenges Monitoring	Monitoring Programma scenario 3		
	Overzicht potentiële consortium partners en natuurversterkingsprojecten en initiatieven	Matrix monitoringsprogramma's en kennis leemtes		
		Matrix monitoringstechnieken en kennis leemtes		
		Routekaart scenario 1 mogelijke natuurversterkende maatregelen	Routekaart scenario 2 mogelijke natuurversterkende maatregelen	Routekaart scenario 3 mogelijke natuurversterkende maatregelen
			Overzicht internationale onderzoeken	
			Overzicht internationale strategieën	
			Overzicht internationale maatregelen	
			Internationale Samenwerking opzetten	
				Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee event
	2024	Innovatie Challenges Monitoring	Natuurherstel project	Natuurversterkend project
			Natuurherstel project	Berekening "tekort ecologische ruimte" 3 scenario's
			Innovatie Challenges Monitoring	Matrix Onderzoeks programma's en kennis leemtes
Internationale Samenwerking Opzetten			Internationale Samenwerking Opzetten	Matrix "Gezonde Noordzee" soorten
			Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee event	
2025	Innovatie Challenges Monitoring	Natuurherstel project	Natuurversterkend project	Jaarlijks onderzoek naar kennisleemtes
			Natuurherstel project	Berekening "tekort ecologische ruimte" 3 scenario's
				Matrix Onderzoeks programma's en kennis leemtes
	Internationale Samenwerking Opzetten		Internationale Samenwerking Opzetten	Matrix "Gezonde Noordzee" soorten
			Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee event	

	Vorbereidingen
	Start programma Natuurversterking Noordzee
	Communicatie
	Werkspoor 1
	Werkspoor 2
	Werkspoor 3

2026	Innovatie Challenges Monitoring	Natuurherstel project	Natuurversterkend project	Jaarlijks onderzoek naar kennisleemtes
			Natuurherstel project	Berekening "tekort ecologische ruimte" 3 scenario's
			Innovatie Challenges Monitoring	Matrix Onderzoeks programma's en kennisleemtes
	Deelname Internationale Samenwerking		Internationale Samenwerking Opzetten	Matrix "Gezonde Noordzee" soorten
				Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee event
2027	Innovatie Challenges Monitoring	Natuurherstel project	Natuurversterkend project	Jaarlijks onderzoek naar kennisleemtes
			Natuurherstel project	Berekening "tekort ecologische ruimte" 3 scenario's
			Innovatie Challenges Monitoring	Matrix Onderzoeks programma's en kennisleemtes
	Deelname Internationale Samenwerking		Deelname Internationale Samenwerking	Matrix "Gezonde Noordzee" soorten
				Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee event
2028	Innovatie Challenges Monitoring	Natuurherstel project	Natuurversterkend project	Jaarlijks onderzoek naar kennisleemtes
			Natuurherstel project	Berekening "tekort ecologische ruimte" 3 scenario's
			Innovatie Challenges Monitoring	Matrix Onderzoeks programma's en kennisleemtes
	Deelname Internationale Samenwerking		Deelname Internationale Samenwerking	Matrix "Gezonde Noordzee" soorten
				Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee event
2029	Innovatie Challenges Monitoring	Natuurherstel project	Natuurversterkend project	Jaarlijks onderzoek naar kennisleemtes
			Natuurherstel project	Berekening "tekort ecologische ruimte" 3 scenario's
	Deelname Internationale Samenwerking		Deelname Internationale Samenwerking	Matrix Onderzoeks programma's en kennisleemtes
				Matrix "Gezonde Noordzee" soorten
				Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee event
2030	Innovatie Challenges Monitoring	Natuurherstel project	Natuurversterkend project	Jaarlijks onderzoek naar kennisleemtes
			Natuurherstel project	Berekening "tekort ecologische ruimte" 3 scenario's
			Innovatie Challenges Monitoring	Matrix Onderzoeks programma's en kennisleemtes
	Deelname Internationale Samenwerking		Deelname Internationale Samenwerking	Matrix "Gezonde Noordzee" soorten
				Jaarlijks internationaal programma Natuurversterking Noordzee event

	Vorbereidingen
	Start programma Natuurversterking Noordzee
	Communicatie
	Werkspoor 1
	Werkspoor 2
	Werkspoor 3

5. Budget

Dit hoofdstuk wordt ingevuld door de projectteams van LNV en EZK.

6. Bijlagen

Bijlage I: Organisatiestructuur

Optie 1: Creatie

Bij de keuze voor Co-Creatie kiezen we voor de samenwerking met bestaande initiatieven. Voor werkspoor 2 is dit een mogelijke samenwerking met het programma De Rijke Noordzee. Dit programma gaat over de dubbeldoelstelling “De kansen die windmolenparken op zee bieden om de natuur in de Noordzee te versterken. Duurzame energie tegen klimaatverandering, en natuurontwikkeling voor meer biodiversiteit in de Noordzee”. Zeker gezien het gegeven dat De Rijke Noordzee werkt aan continuering van het programma na 2023 en de internationaliseringsdoelstelling is dit een mogelijke voorkeursoptie. De directie van zowel Stichting de Noordzee en Stichting Natuur en Milieu staan hier positief tegenover en hebben aangegeven dat er ook vanuit de DG's (Donné Slangen en Sandor Gaastra) zal worden gestuurd op het betrekken van De Rijke Noordzee in een mogelijk toekomstig uitvoeringsprogramma.

Optie 2: Matrixorganisatie (LNV en EZK)

Een matrixorganisatie is een organisatiestructuur die vaak in grote organisaties wordt toegepast, waarbij de deelnemers aan meerdere personen rapporteren. In een matrixorganisatie zitten vaak alle medewerkers die hetzelfde soort werk doen in één afdeling. In deze projectorganisatie tevens verdeeld over diverse ministeries. Het kiezen van een functionele matrix waarin de programmadirecteur, hoewel hij verantwoordelijk wordt gehouden voor het hele project, geen directe lijnbevoegdheid heeft over het personeelsbestand betekent dat de programmadirecteur moet vertrouwen op de goodwill en medewerking van alle lijnmanagers voor het slagen van het project. Gezien het belang van de hoeveelheid werk en de grote opgave van dit uitvoeringsprogramma is de keuze voor een matrixorganisatie geen optie.

Optie 3: Visserij Innovatie Netwerk (VIN)

Over deze vorm zijn gesprekken gevoerd met diverse personen binnen de huidige TKI's en medewerkers vanuit RVO. Het VIN kent geen formele structuur maar kenmerkt zich als een netwerkorganisatie. Vanuit de overheid is er een faciliterende rol. De vier werkgroepen hebben allen een aantal kartrekkers die vanuit hun specifieke bedrijfstak samen met andere partijen uit de sector werken aan adviezen en deze aanbieden aan LNV. LNV kan op haar beurt deze adviezen eventueel verwerken in een regeling in samenwerking met RVO. VIN kenmerkt zich door een klein team met een Board of Support die meekijkt hoe de organisatie functioneert. Doel is de sector verbinden. De snelheid van handelen is minder geschikt voor het snel behalen van resultaten door het uitvoeren van concrete projecten.

Optie 4: TKI-organisatiestructuur

Gesprekken met diverse personen binnen de huidige TKI's hebben een goed beeld gegeven van de praktische toepasbaarheid van deze organisatiekeuze. Vanuit transparantie passen TKI's voor toekomstige projecten bij voorkeur geen fund-to-fund toe. Dit wil zeggen dat de geormerkte budgetten ten behoeve van de PPS projecten binnen werkspoor 2 (Experimenten en Uitvoeren) lopen via RVO. Het organiseren, stimuleren en aanjagen van deze PPS samenwerkingen koppelen we los van de subsidie aanvragen. Hierdoor neemt de organisatie een onafhankelijke rol in.

Een mogelijke optie die gezien de omvang van het programma niet de voorkeur heeft is het onderdeel te maken van de bestaande Topsector Water en Maritiem. Naast de 3 kernteams; Deltatechnologie, Watertechnologie en Maritieme Technologie is programma Natuurversterking Noordzee een nieuw vierde kernteam; Natuurversterking Noordzee.

Een reëlere optie is de organisatie onder te brengen in een nieuw op te richten TKI Noordzee. Naast de huidige doelstellingen en activiteiten met betrekking tot natuur en energie biedt dit tevens de kans voor een aanvulling met voedsel. TKI Noordzee richt zich dan op de toekomstige duurzame blauwe economie.

De TKI's kennen als juridische entiteit de structuur van een stichting. Vanuit onafhankelijkheid zou het bestuur kunnen bestaan uit de stakeholders van het NZO. Nadeel is dat het oprichten van een TKI de nodige tijd vergt. Parallel aan het oprichten van een TKI moet de projectorganisatie al draaien en werken aan de doelen en deliverables.

Optie 5: Zelfstandige entiteit

De sturing van de programmadirecteur aan de projecten (maatregelen land, zee en herstel N2000) onderdeel van werkspoor 2 kent een extra projectgovernance. Hiervoor zal vaak een aparte entiteit worden opgericht. Per natuurversterking- of natuurherstel project wordt met betrokken partijen (consortium vorming via bv een PPS constructie) en windparkeigenaren, wanneer van relevant, een overeenkomst gesloten waarin alle aspecten van het project zijn overeengekomen. In deze overeenkomst wordt de governancestructuur van het project en de relatie met programma Natuurversterking Noordzee vastgelegd (o.a. wederzijdse verplichtingen en afspraken in de samenwerking, monitoring, en sturing op de voortgang). Deze optie verdient extra aandacht mbt de juridische toets en het beschikbaar gestelde budget.

Bijlage II: Gealloceerde budgetten overheid

Eerste kennisgeving van inzet middelen voor Natuurversterking Noordzee aan de Tweede Kamer. Middelen klimaatfonds (incidenteel) Structurele financiering wordt nog aangevuld.

Beleidskeuzes uitgelegd	
Doel(en)	Deze maatregel is gericht op het versterken van de draagkracht van het natuurlijke kapitaal van de Noordzee, zodat het mogelijk wordt om zowel de ecologische doelen te halen (van afname naar versterking) en meer duurzaam economisch profijt te ontwikkelen (productie duurzame energie stijgt, realisatie geïnstalleerd vermogen stijgt). Het beleid bouwt voort op het Noordzeeakkoord maar is aanvullend gericht op de volgende Energie op Zee opgave (versnelling en schaa sprong). Concreet betekent dit het behalen en in stand houden van de Europese N2000- en KRM-doelen en het realiseren van de duurzame energiedoelen en duurzaam gebruik. De Europese Commissie stuurt nadrukkelijk op de dubbeldoelstellingen bescherming mariene milieu, het behalen van duurzame energiedoelen en duurzame blauwe economie.
Beleidsinstrument(en)	Voor het realiseren van deze doelstellingen zet het kabinet in op de volgende maatregelen:

A. Financiële gevolgen voor het Rijk	De financiële gevolgen van het voorstel waarvoor dekking uit het Klimaatfonds wordt voorzien betreffen in totaal € 146,1 mln. in de periode 2023 tot en met 2030.
B. Financiële gevolgen voor maatschappelijke sectoren	De maatregelen hebben positieve gevolgen voor de offshore energie sector. Door het tijdig nemen van natuurversterkingsmaatregelen zal dit bijdragen aan aanzienlijke afname in projectrisico's en daarmee lagere financieringskosten voor windenergie op zee projecten.
Nagestreefde doeltreffendheid	Het kabinet streeft er naar de klimaatdoelen te verbinden aan de doelen van het Noordzee milieu- en ecosysteem waarmee het natuurlijk kapitaal van de Noordzee wordt versterkt. Als deze doelen verder onder druk komen te staan, zal dit uiteindelijk de opgave voor de duurzame energie en voedseltransitie ernstig vertragen.
Nagestreefde doelmatigheid	Door de stapsgewijze aanpak in de ontwikkeling van gerichte maatregelen met stakeholders en industrie zullen zo doelmatig en doeltreffend mogelijke ingrepen worden ontwikkeld. Daarmee kan het risico van negatieve effecten van windenergie makkelijker opgevangen worden. Zo kan de energie- en voedseltransitie sneller en met minder risico's voortgang vinden en zowel de energietransitiedoelen als de natuur- en milieudoelen (KRM, KRW, VR/HR, N2000) tijdig worden gehaald.
Evaluatieparagraaf	De besteding van de middelen voor natuurversterking en soortenbescherming wordt jaarlijks gemonitord door het Ministerie van LNV. Daarbij wordt gekeken naar hoe de middelen ingezet zijn. Daardoor is tussentijdse aanpassing van de besteding mogelijk. Aan het einde van de looptijd wordt de inzet van de middelen en doelbereik geëvalueerd, eventueel door een extern bureau.

**Beschikbaar budget
inpassingskosten WOZ
(Klimaatfonds + EZK +
doorrekening)**

bedr
agen
x €
1.00
0

Versterking Noordzee-ecosysteem	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	cumulatief	struc.
Maatregelen natuurversterking & soortenbescherming (incl. onderzoek)	900	3.050	2.950	2.450	1.950	1.950	1.950	1.950	1.950	19.100	1.000
Natuurinclusieve toepassingen		1.650	2.150	3.150	3.150	1.150	1.150	1.150	1.150	14.700	
Aanvullende natuurherstelmaatregelen	-	1.500	3.000	4.000	8.000	15.000	20.000	16.000	12.000	79.500	
Aanvullende herstelmaatregelen N2000-gebieden	-	1.000	3.500	6.000	6.000	6.000	6.000	6.000	5.000	39.500	4.000
TOTAAL	900	7.200	11.600	15.600	19.100	24.100	29.100	25.100	20.100	152.800	5.000

		kosten voor 2023- 2025	kosten voor 2023- 2030	kosten voor 2023- 2040	Struct.	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Sub kasreeksen													
1	Versterking Noordzee- ecosysteem	53,3	178,6	233,1	5,0	-	10,1	20,1	23,1	26,6	24,4	29,1	25,1	20,1
	<i>waarvan incidenteel</i>	43,3	143,6	148,1	-		10,1	15,1	18,1	21,6	19,4	24,1	20,1	15,1
	<i>waarvan structureel</i>	10,0	35,0	85,0	5,0		-	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
	Maatregelen natuurversterking & soortenbescherming <i>a</i> (incl. onderzoek)	7,9	17,6	30,6	1,0		2,5	3,0	2,5	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
	<i>b</i> Natuurinclusieve toepassingen	7,0	14,7	16,2	-		1,7	2,2	3,2	3,2	1,2	1,2	1,2	1,2
	<i>c</i> Aanvullende natuur herstelmaatregelen	8,5	79,5	79,5	-	-	1,5	3,0	4,0	8,0	15,0	20,0	16,0	12,0
	<i>d</i> Aanvullende herstelmaatregelen N2000-gebieden	10,5	39,5	79,5	4,0	-	1,0	3,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0	5,0

Programma Natuurversterking Noordzee

Een gezonde en duurzame Noordzee met ruimte voor windenergie en robuuste natuur

Dit rapport is tot stand gekomen door ECHT regie in transitie met
ondersteuning van het ministerie van LNV en EZK

